

O‘YINLAR VOSITASIDA MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA LIDERLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH

Kadirova Nilufar Mirkarim qizi

Nizomiy nomidagi TDPU mustaqil tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15079432>

***Annotatsiya.** Maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarda liderlik sifatleri bolalíkdán shakllanishi, shaxs sifatida rivojlanishi, liderlikning asosiy turlari, emosional va intellektual liderlik, jamoada tashkilotchi-lider vazifalari haqida fikr yuritiladi. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarda liderlik sifatlerini aniqlash uchun o'yinlardan foydalanish usullari ko'rsatib o'tildi.*

***Kalit so'zlar:** lider, tashkilotchi, kompetentlik, muloqatchanlik, matonat.*

Liderlik fazilatlarini aniqlash uchun o'yinlar ijtimoiy-moslashuvchan o'yinlar bo'lib, ular har bir bolaga individuallik, ijodkorlik, shaxsiy liderlik fazilatlarini namoyon etish va guruh e'tiborini jalb qilish imkonini beradi. Ular jamoadagi har bir bolaning ahamiyati va rivojlanish imkoniyatlarini ta'kidlaydilar. Liderlik fazilatlarini rivojlantirish va jamoani shakllantirish uchun o'yinlar, bir tomondan, liderlik larga o'zini namoyon qilish imkonini beradigan, ikkinchi tomondan, jamoani birlashtiradigan o'yinlardir. Liderlik qobiliyati bolalíkdán shakllanadi va shaxs sifatida rivojlanishning muhim jihati bo'lib, o'z-o'zini tasdiqlash va o'zini anglash vositasi hisoblanadi. Har bir inson eng yuqori natijaga erishishga intiladi.

Lider – bu boshqalarni ergashtira oladigan, ishga qiziqish uyg'otadigan shaxsdir. Ko'pincha “lider” va “tashkilotchi” tushunchalari chalkashib ketadi.

Tashkilotchi – aniq faoliyatni boshqaradi, ishning qanday amalga oshirilishini belgilaydi, odamlarni umumiy maqsad yo'lida birlashtiradi.

Lider esa faoliyatni ilgari suradi. Liderni qanday fazilatlar aniqlaydi? Kompetentlik – yetakchi bo'lib faoliyat yuritayotgan sohada bilimga ega bo'lish;

Faollik – energiya bilan harakat qila olish qobiliyati;

Tashabbuskorlik – ijodiy faollikni namoyon qilish, g'oyalar va takliflar ilgari surish;

Muloqatchanlik – ochiqlik, odamlar bilan aloqa qilishga tayyorlik;

Fahm-farosat – voqealarning mohiyatini tushunish, sabab va oqibatlarni aniqlash qobiliyati;

Matonat – iroda kuchi, qat'iyat va ishni oxiriga yetkazish qobiliyati;

O'zini tuta bilish – murakkab vaziyatlarda his-tuyg'ular va xulq-atvorni boshqara olish qobiliyati;

Mehnatsevarlik – chidamlilik va qiyin sharoitda ishlash qobiliyati;

Kuzatuvchanlik – muhim narsalarni ko‘ra bilish, mayda detallarni ilg‘ash qobiliyati;

Mustaqillik – mustaqil fikrlash va mas‘uliyatni o‘z zimmasiga olish qobiliyati;

Tashkiliy qobiliyat – o‘z faoliyatini rejalashtirish va tartib bilan yuritish qobiliyati.

Bu fazilatlar nafaqat liderlarda, balki lider bo‘lishi mumkin bo‘lgan odamlarda ham uchraydi.

Liderning maxsus fazilatlari (liderlik iste‘dodining o‘ziga xos ko‘rsatkichlari)

- Tashkiliy zukkolik.
- Nozik psixologik sezgirlik. Odamlarning ichki dunyosini tushunish va ularning qobiliyatiga qarab ularning o‘rnini topish qobiliyati.

- Psixologik ta‘sir o‘tkaza olish qobiliyati.

- Turli usullar orqali odamlarni boshqara olish.

- Liderlik pozitsiyasiga moyillik.

Liderning obro‘si bir qancha omillarga bog‘liq:

- O‘z ishini mukammal bilish;

- Bolalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish;

- Yuqori axloqiy-estetik fazilatlarga ega bo‘lish.

Eng yaxshi lider – xushmuomala va keng muloqotga kirisha oladigan kishidir.

Liderlikning asosiy turlari – emosional va intellektual liderlik. Jamoada tashkilotchi-lider ham muhim rol o‘ynaydi.

Liderni aniqlash uchun o‘yinlar rahbarga jamoada faol bolalarni topishda yordam beradi. Bunday o‘yinlarda bolalar mustaqil harakat qiladi, rahbar esa faqat kuzatuvchi bo‘lib turadi.

Liderni aniqlash uchun o‘yinlar.

“Katta oilaviy surat”. Bolalar katta oila sifatida suratga tushayotganini tasavvur qilishadi. “Fotograf” tanlanadi, u barcha “oila a‘zolarini” joylashtiradi. “Bobolar” ham joylashishda yordam beradi. Kim kim bo‘lishini va qayerda turishini bolalar o‘zlari hal qilishadi. Odatda liderlikka intilgan bolalar “fotograf” yoki “bobo” bo‘lishni xohlashadi.

“Arqon”. O‘yin uchun uzun arqon aylana shaklida bog‘lanadi. Bolalar aylana bo‘lib arqonni ikki qo‘llari bilan ushlab turishadi.

Topshiriq: “Ko‘zlarni yuming va hech kim arqonni qo‘yib yubormagan holda, uchburchak shaklini hosil qiling.” Dastlab hech kim harakat qilmaydi, keyin esa kimdir taklif bilan chiqib, boshqalarni boshqarishni boshlaydi.

Bu o‘yin liderlarni aniqlashga yordam beradi. Keyinchalik kvadrat, yulduz va boshqa shakllarni yasash orqali murakkablashtirish mumkin.

“Hayvon nomini yoz”. Har bir ishtirokchi qog‘ozga bir hayvon nomini yozadi va ovoz chiqarib o‘qiydi. Keyin, hech qanday muloqotsiz, yana bir hayvon nomini yozish talab qilinadi.

Maqsad: oxir-oqibat, hamma bitta hayvon nomini yozishi kerak. Bu o‘yin aniq va yashirin liderlarni aniqlashga yordam beradi.

“Barmoqlar”. Hisob: “Bir, ikki, uch” deganda har bir ishtirokchi qo‘llarida muayyan miqdorda barmoq chiqaradi. O‘yin hamma bir xil miqdorda barmoq chiqarib yuborguncha davom etadi.

Jamoaviy ish va liderlik qobiliyatlarini aniqlashga yo‘naltirilgan o‘yinlar.

«Barmoqlarda son qiymati». Barcha ishtirokchilar «bir-ikki-uch» degan hisob bilan barmoqlarida shu darajadagi sonlarni ko‘rsatishlari kerakki, ularning umumiy yig‘indisi lider tomonidan berilgan songa teng bo‘lsin. Mashq natijaga erishilguncha takrorlanadi.

«Sakrash». Barcha ishtirokchilar oldindan kelishmasdan bir vaqtning o‘zida oldinga sakrashlari kerak.

«Sinxron harakat». Guruh buyruq bo‘yicha qo‘llarini ko‘taradi va keyin, buyruqsiz ularni birgalikda tushirishlari kerak. Shuningdek, stullar bilan ham bajarish mumkin: bir vaqtda turib, stulni aylanib chiqib, birgalikda o‘tirish.

«Sanash». Guruh 1 dan 10 gacha sanashi kerak (ishtirokchilar soniga teng yoki katta son). Har bir raqamni faqat bitta ishtirokchi aytishi mumkin. Agar bir raqamni bir nechta odam aytsa yoki uzoq vaqt hech kim aytmasa, hisob qaytadan boshlanadi. Har bir ishtirokchi kamida bitta raqamni aytishi kerak.

«Harf». Guruh sukut saqlagan holda stullardan ma‘lum bir shaklni hosil qilishi kerak (masalan, «Yu» harfini). Buni vaqtga nisbatan o‘tkazish mumkin.

«Siam egizaklari». Ikki ishtirokchi orqaga o‘girilgan holda suyanishadi va birgalikda o‘tirib, qaytadan turishlari kerak. Variant: yuzma-yuz turib, qo‘l ushlab va orqaga suyanish. Guruhli variant: bir necha odamdan iborat doira.

«Uzuk». Har bir ishtirokchi arqonni ushlab turadi. Vazifa – arqonni uzuk shaklida bog‘lash. Qo‘lni qo‘yib yuborish mumkin emas, faqat arqon bo‘ylab harakatlanishga ruxsat beriladi. Keyin bog‘langan uzukni yechish kerak.

«Oyoq kiyim qidirish». Barcha ishtirokchilar aylanada turib, ko‘zlarini yumadilar va oyoq kiyimlarini yechib, aralashtirib qo‘yadilar. Faqat oyoqlar yordamida o‘z oyoq kiyimlarini topishlari kerak.

«Qo‘ng‘iz yo‘li». Guruh ikki qismga bo‘linadi va uzun taxta ustida o‘rtadan ikki tarafga qarab turadi. Vazifa – ikki guruh o‘rin almashishi kerak. Agar kimdir yerga tushsa, mashq qaytadan boshlanadi.

«Gilam». Guruh gilam ustida turishi kerak va uni bosgan holda teskari tomonga burishlari zarur. Agar kimdir polga tushsa, o‘yin qayta boshlanadi.

«Arqonni osish». Arqon eng baland ishtirokchining belidan pastroq darajada tortiladi. Barcha ishtirokchilar qo‘l ushlagan holda, arqon ustidan oshib o‘tishlari kerak, lekin tegish mumkin emas.

«Sakkizoyoq». Bir halqaga birlashtirilgan uzun arqonlar bor va uning ichiga tennis to‘pi joylashtirilgan. Vazifa – to‘pni tushirmasdan uni kolonna atrofida olib o‘tish.

«Fiksatsiya». Har bir ishtirokchi aylanib turgan holda o‘z juftlik sherigini tanlaydi (biroq buni hech kimga aytmaydi). Har bir ishtirokchi aniq 15 qadam yurib, o‘z juftligi bilan belgilangan shaklni shakllantirishi kerak.

«Yong‘oqlar». Har bir ishtirokchiga grek yong‘og‘i beriladi. Uni diqqat bilan o‘rganish va yodlash kerak. Keyin barcha yong‘oqlar aralashtiriladi va ishtirokchilar o‘z yong‘og‘ini topishlari shart.

«Qo‘l siqish». Barcha ishtirokchilar aylanib turib, qo‘llarini uzatadilar va juftlikda sherik topadilar.

«Oyna». Ishtirokchilar juftlik bo‘lib turib, sherikning har bir harakatini takrorlaydilar.

«Qo‘l bilan gaplashish». Juftlikdagi ishtirokchilar ko‘zlari bog‘langan holda:

- Salomlashish
- Janjallashish
- Yarashish
- Hayirlashish harakatlarini bajaradi.

«Doiraga to‘planish». Barcha ishtirokchilar yaqin turgan holda yig‘iladilar va ko‘zlarini yumadilar. Har biri o‘z yo‘lida harakat qiladi, biroq hech kimga teka olmaydi. Keyin lider uch marta chapak chalganda, hamma birgalikda sukutda doira hosil qilishi kerak.

Bu o‘yinlar jamoaviy hamkorlikni shakllantirish va liderlik qobiliyatlarini aniqlash uchun samarali vosita hisoblanadi.

Biznes o‘yini "Lider".

Maqsad: Jamoada liderlarni aniqlash.

O‘yin tartibi: Jamoa uchta kichik guruhga bo‘linadi. Ishtirokchilarga bir qator topshiriqlar beriladi, ularning qiyinligi birinchi topshiriqdan oxirigisigacha ortib boradi.

Boshqaruvchi o‘yinda "sir" borligini tushuntiradi, lekin u faqat oxirida ochiladi. "Sir" shundan iboratki, har bir stol (har bir guruh) uchun bitta odam tanlanadi va u guruh ishini hamda topshiriq bajarilishini kuzatadi. Keyin, tushuntirishsiz, ma‘lum rangdagi jetonlarni tarqatadi:

- Qizil – lider – tashkilotchi.
- Yashil – ijrochi.
- Sariq – tinglovchi (kuzatuvchi).

Topshiriqlar:

- Qirqilgan ochiqcha yig‘ish;
- Umumiy mavzuda jamoaviy rasm chizish;

"Burime" tanlovi. Tayyor qofiyalar bo‘yicha she‘r yozish (3-4 daqiqa):

- qush – tush
- qayiq – baliq
- non – jiringon
- xira – qarg‘a
- jasur – uchdi
- quyon – barmoq

Quyidagi narsalar uchun qo‘llash bo‘yicha yo‘riqnoma tuzish: elektr supurgi, yirtib olinadigan taqvim, pashsha uradigan moslama. Jamoalar o‘z buyumi uchun yo‘riqnoma tayyorlab, buyum nomini aytmadan taqdim qilishadi, qolganlar esa uni topishadi.

Faqat bitta harf bilan boshlanadigan so‘zlardan iborat hikoya yozish: "o", "v", "s".

O‘yin yakuni: O‘yin tugagandan so‘ng, jetonlarning ranglari bo‘yicha natijalar hisoblanadi. So‘ng sir ochiladi. Guruhlar o‘z liderlarini qiziqarli shaklda taqdim etishlari kerak.

Test: "Men – liderman".

Liderlik qobiliyatlarini aniqlash bo‘yicha test o‘tkazish juda qiziqarli va foydalidir. Har bir ishtirokchi o‘zini baholashi, boshqalarni ergashtirish qobiliyatini sinab ko‘rishi va jamoada tashkilotchi bo‘lish imkoniyatini ko‘rib chiqishi mumkin.

Ko‘rsatmalar: Agar berilgan bayonot bilan to‘liq rozi bo‘lsangiz, mos raqam yoniga "4" ni qo‘ying; agar ko‘proq rozi bo‘lsangiz – "3"; agar aniq bilmasangiz – "2"; agar rozi bo‘lmasangiz – "1"; agar butunlay rozi bo‘lmasangiz – "0".

Test savollari:

1. Qiyin vaziyatlarda yo‘qolib qolmayman va taslim bo‘lmayman.
2. Harakatlarim aniq maqsadga qaratilgan.
3. Qiyinchiliklarni qanday yengish kerakligini bilaman.
4. Yangi narsalarni o‘rganish va sinashni yaxshi ko‘raman.
5. Do‘stlarimni biror narsaga ishontira olaman.
6. Ularni umumiy ishga jalb qilishni bilaman.
7. Hammaning yaxshi ishlashiga erishish men uchun qiyin emas.
8. Atrofimdagilar menga yaxshi munosabatda bo‘lishadi.
9. Jamoamni umumiy ish atrofida birlashtira olaman.

Quyida "Men – liderman" testining javob kartochkasi keltirilgan. Ushbu kartochkada har bir savol ma‘lum bir ustunga tegishli bo‘lib, natijalarni hisoblash uchun ishlatiladi.

A	B	V	G	D	E	J	Z
1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	32
33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48

Ushbu kartochkada:

- A – O‘zini boshqara olish qobiliyati
- B – Maqsadni anglash (nima xohlashini bilish)
- V – Muammolarni hal qilish qobiliyati
- G – Yaratuvchanlik qobiliyati
- D – Atrofdagilarga ta’sir o‘tkazish qobiliyati
- E – Tashkilotchilik qoidalarini bilish
- J – Tashkilotchilik qobiliyati
- Z – Jamoa bilan ishlash qobiliyati

Har bir ustundagi ballarni qo‘shing.

Agar natija 10 dan kam bo‘lsa, bu xususiyatni rivojlantirish kerak.

Agar 10 yoki undan yuqori bo‘lsa, bu sifat o‘rtacha yoki yuqori darajada rivojlangan.

Natijalar hisoblash: Test yakunida har bir ustundagi ballar hisoblanadi (8, 15, 22, 29, 34, 36, 41-savollardagi ballar hisobga olinmaydi). Test natijalari grafik shaklda tasvirlanishi mumkin.

Shu tarzda, ushbu o‘yinlar bolalar jamoasida liderlarni aniqlash va ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu o‘yinlar jamoaviy ishlash

qobiliyatini oshirish, tashabbuskorlik va rahbarlik qobiliyatlarini shakllantirish uchun xizmat qiladi.

Xulosa. Liderlikni aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan o‘yinlar bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi, jamoada ishlash va tashabbus ko‘rsatish qobiliyatini oshiradi. Bu o‘yinlar orqali har bir bola o‘zining kuchli tomonlarini aniqlashi va kelajakda lider sifatida shakllanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. "Ilk qadam" Davlat o‘quv dasturi. 2022 yil. Toshkent.
2. Maktabgacha ta’limga qo‘yiladigan Davlat talablari T.: 2020 yil.
3. Xasanova Sh.T. Bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi. Darslik. “Metodist nashriyoti”, 2024.
4. Toxtasinovna, X. S. (2024). SYUJETLI-ROLLI O‘YINLAR VOSITASIDA MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARINI KASBGA QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI. Лучшие интеллектуальные исследования, 17(1), 145-149.
5. Toxtasinovna, X. S. (2024). MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNI ELEKTRON DIDAKTIK O‘YINLAR VOSITASIDA ZAMONAVIY KASBLAR BILAN TANISHTIRISH. Лучшие интеллектуальные исследования, 17(1), 131-135.